
Streszczenia

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 19, 389-403

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STRESZCZENIA

LENA FIJAŁKOWSKA
(ŁÓDŹ)

Ius cogens czy ius dispositivum? Kilka uwag o charakterze norm prawnych na starożytnym Bliskim Wschodzie

Celem artykułu jest analiza charakteru i zakresu zastosowania norm prawnych na starożytnym Bliskim Wschodzie. W pierwszej kolejności omówione zostały królewskie akty normatywne, a w szczególności tak zwane kodeksy prawne oraz edykty *mišaru*, następnie zaś – normy prawa zwyczajowego. Analiza ta prowadzi do wniosku, że choć swoboda umów na starożytnym Bliskim Wschodzie była znacznie szersza niż dzisiaj, ograniczały ją imperatywne normy prawa zwyczajowego.

Słowa kluczowe: prawo, starożytny Bliski Wschód, prawo bliskowschodnie, prawo zwyczajowe, asyriologia, *ius cogens*, *ius dispositivum*

ARKADIA PODGÓRSKA-MIKUŁA
(KRAKÓW)

Znaczenie opactwa premonstratenskiego w Brzesku-Hebdowie w strukturze zakonu i Kościoła w XIV–XV wieku

W średniowieczu klasztory premonstratenskie były zorganizowane na zasadzie typowej dla tego zakonu filiacji i prawa ojcostwa – *ius paternitatis*. Wszystkie klasztory podzielono na grupy regionalne, zwane cyrkariami. Każda cyrkaria, czyli okręg wizytacyjny, miała jedno opactwo ojcowskie.

W XIV w. dostrzegalne stają się przejawy kryzysu w polskiej – i nie tylko – cyrkarii zakonu św. Norberta, szczególnie w odniesieniu do klasztorów żeńskich. Możliwymi przyczynami kryzysu było ich odosobnione położenie, zła sytuacja finansowa, spadek liczby powołań oraz struktura społeczna konwentów. Opactwo w Brzesku-Hebdowie, sprawujące zwierzchnictwo nad prepozyturami norbertańskimi, regularnie dokonywało ich wizytacji, obsadzało je swoimi zakonnikami i podejmowało inne działania wpisujące się w próby zreformowania polskich premonstratensów w XIV–XV w.

Ufundowanie przez króla Władysława Jagiełłę kolejnego opactwa norbertańskiego, w Nowym Sączu, i obsadzenie go zakonnikami brzeskimi świadczyło o dużym potencjale opactwa hebdowskiego jako inicjatora, a zarazem koordynatora reformy mającej na celu odnowienie zakonu i skłonienie do przestrzegania obserwancji zakonnej. W artykule podkreślono także niebagatelny wpływ, jaki na sytuację Brzeska miała rywalizacja wewnątrzzakonna między poszczególnymi klasztorami norbertańskimi w XV w.

Słowa kluczowe: klasztor, premonstratensi, cyrkarie, prawo ojcostwa, reforma

ADAM MONIUSZKO
(WARSZAWA)

*Sędziowie sądów szlacheckich w województwie płockim 1576–1600.
Próba rekonesansu badawczego*

Szkic poświęcony jest sędziom sądów szlacheckich w województwie płockim w latach 1576–1600. Badaniami objęto osoby z nominacji królewskiej sprawujące funkcje jurysdykcyjne wobec szlachty (sędziów, podsędków i pisarzy ziemskich, starostów i podkomorzonych). Łącznie ustalono 16 takich sędziów, których poddano analizie pod kątem: pochodzenia społecznego, statusu majątkowego, wypełniania funkcji publicznych z wyboru szlachty, wyznania, wykształcenia i przebiegu karier urzędniczych.

Typowymi czynnikami mającymi wpływ na objęcie urzędu sędziowskiego były: pochodzenie i koligacje, pozycja majątkowa, służba publiczna, długa osiadłość rodu w danej ziemi. Ważnym elementem było również poparcie krewnych-biskupów, które w omawianym okresie wydaje się dużo istotniejsze od funkcjonowania w ramach układów klientalnych.

Artykuł uzupełnia Aneks z wykazem sędziów i bardziej szczegółowymi informacjami na ich temat.

Słowa kluczowe: Mazowsze XVI w., województwo płockie XVI w., szlachta płocka XVI w., sądy szlacheckie XVI w., sędziowie szlacheccy XVI w., urzędy ziemskie XVI w., urzędnicy województwa płockiego XVI w., Stanisław Kryski wojewoda mazowiecki, Stanisław Miński podkanclerzy koronny, Paweł Garwaski kasztelan płocki

WACŁAW ROSA
(KRAKÓW)

*Po stronie przestępców czy służb porządkowych,
czyli miejsce kata w systemie wymiaru sprawiedliwości w dawnej Polsce*

Artykuł przedstawia funkcjonowanie urzędu katowskiego w miastach dawnej Polski. Badaniu została poddana działalność katów na pograniczu dwóch światów: świata przestępczego i środowiska służb policyjnych związanych z wymiarem sprawiedliwości. Materiałem badawczym są zapisane w księgach sądowych miejskich zeznania przestępców, obrazujące kontakty świata przestępczego z oprawcami. Kaci w dawnej Polsce, w przeciwieństwie do krajów Europy Zachodniej i Śląska, gdzie zawodem tym zajmowały się całe rodziny, wywodzili się często ze środowisk przestępczych. Żyli w izolacji od społeczeństwa i z racji wykonywanej pracy narażeni byli na ostracyzm społeczny. Przestępcy nie traktowali kata jako przedstawiciela wymiaru sprawiedliwości; relacje obu środowisk ułatwiał fakt, iż kaci lub ich żony zajmowali się w miastach organizacją prostytucji, prowadząc i ochraniając miejskie domy publiczne. Przywołane przykłady z praktyki sądowej pokazują, że urząd kata był częściej utożsamiany z działalnością przestępczą niż z wymiarem sprawiedliwości, co miało wpływ na skuteczność zwalczania przestępczości w polskich miastach.

Słowa kluczowe: historia prawa, kat, przestępczość, służby porządkowe, wymiar sprawiedliwości

ŁUKASZ GOŁASZEWSKI

(WARSZAWA)

Stosunki między mieszkańcami miasta Knyszyna a żołnierzami wojsk koronnych w latach 1650–1651 w świetle ksiąg wójtowskich

Szkie omawia stosunki między mieszkańcami miasta Knyszyna a stacjonującymi tam w latach 1650–1651 żołnierzami na podstawie zachowanych fragmentów ksiąg wójtowskich. Księgi te zawierają szereg spraw przeciwko mieszczanom, którzy w różnorodny sposób (zawsze związany jednak z przemocą fizyczną) posiłkowali się żołnierzami w sporach z sąsiadami. Ponadto obecność wojska pozwalała na nawiązywanie przez mieszczan relacji handlowych z żołnierzami i ich pachołkami, a także wysuwanie przeciwko sąsiadkom zarzutów natury obyczajowej. Z uwagi na trudności natury prawnej do sądów miejskich pozywano nie samych żołnierzy, ale sąsiadów, którzy ich przemoc mieli inspirować.

Słowa kluczowe: wojsko w Rzeczypospolitej Obojga Narodów, dyscyplina wojskowa, autorament cudzoziemski XVII–XVIII w., szkody żołnierskie, sądownictwo miejskie prawa magdeburskiego, stosunki między wojskiem a ludnością cywilną

PIOTR KITOWSKI

(GDAŃSK)

Uwolnienie z poddaństwa jako czynność prawna w praktyce sądowej Prus Królewskich w II połowie XVII i w XVIII wieku

Uwolnienie (wyzwolenie, *manumissio*, libertacja, emancypacja) miało podstawowe znaczenie dla praw i obowiązków dotychczasowych stron stosunku poddańczego: chłop zyskiwał dzięki niemu wolność, tracąc jednocześnie wynikające z poddaństwa ograniczenia, zaś pan pozbywał się poddanego, najczęściej otrzymując w zamian konkretne korzyści materialne. Interesująca wydaje się zarówno analiza formalnej strony czynności, jak i jej treści w zakresie skutków prawnych oraz faktycznych. Tym bardziej że nadanie wolności osobistej nie należało w Prusach Królewskich wcale do rzadkości, a literatura na ten temat nie jest obfita i odnosi się w większości tylko do konsekwencji społecznych, nie zaś warstwy prawnej.

Na podstawie bogatego materiału źródłowego autor omawia uwolnienie jako czynność prawną w praktyce pruskiej w II poł. XVII i w XVIII w. Skupia się na roli libertacji, jej formularzu oraz sposobach zabezpieczenia nowej sytuacji faktycznej byłego poddanego.

Słowa kluczowe: chłopci, uwolnienie, Prusy Królewskie, libertacja

SŁAWOMIR KOŚCIELAK
(GDAŃSK)

*Azyl kościelny w protestanckim Gdańsku
w świetle incydentu z 1700 roku, opisanego
w diariuszu syndyka miejskiego Johanna Ernesta von der Lindego*

Przedstawione w niniejszym artykule zdarzenie z 1700 r., opisane w diariuszu ówczesnego syndyka miejskiego, Johanna Ernesta von der Lindego, to próba odwołania się do prawa azylu kościelnego przez grupę zbiegów z gdańskiego Domu Poprawy, chroniących się w klasztorze karmelitów na Starym Mieście. Incydent ten ilustruje tendencje okresu przejściowego pomiędzy epoką wczesnonowożytną – skłonną to prawo akceptować, a nowszymi czasami – kwestionującymi jego sens i zasadność. Do zdarzenia doszło w Gdańsku, silnym, samorządnym ośrodku gospodarczym z doskonale ukształtowanym systemem własnego prawa, na dodatek bastionie protestantyzmu w tym regionie. Była to więc zarazem swoista próba sił pomiędzy wyznaniem dominującym a mniejszościową grupą religijną. Udana ucieczka z miejskiego więzienia, negocjacje zainteresowanych stron, odwołujących się do litery prawa, obyczaju i precedensów, wreszcie – w ostatecznym rozrachunku – uniknięcie konsekwencji przez uciekających z Domu Poprawy przestępców, w ciekawym świetle przedstawiają gdański system penitencjarny i karny oraz kwestię utrzymania porządku w mieście na przełomie XVII i XVIII w.

Słowa kluczowe: Gdańsk, karmelici, katolicy i luteranie w Gdańsku, Dom Poprawy, diariusze urzędników miejskich, oficjalat gdański i pomorski

MARCIN GŁUSZAK
(ŁÓDŹ)

Rada Nieustająca – badawcze osiągnięcia i perspektywy

W obszernej literaturze naukowej dotyczącej okresu rządów Stanisława Augusta Poniatowskiego nie pojawiła się jak dotąd kompleksowa monografia poświęcona Radzie Nieustającej – pierwszemu w dziejach Rzeczypospolitej Obojga Narodów centralnemu, kolegialnemu organowi władzy wykonawczej. Dotychczasowe opracowania poruszają jedynie wybrane aspekty jej funkcjonowania. Tymczasem znaczenie Rady i rola, jaką odegrała w kształtowaniu ustroju państwa polskiego w schyłkowych latach XVIII w., wymagają uzupełnienia tej luki, a materiały źródłowe zgromadzone w zbiorach archiwalnych tworzą obszerne pole badawcze dla historyków państwa i prawa.

Słowa kluczowe: Rada Nieustająca, Departament Sprawiedliwości, Departament Skarbu, Departament Policji, Departament Wojskowy, stan badań, AGAD

ANNA KLIMASZEWSKA, MICHAŁ GAŁĘDEK

(GDAŃSK)

Stosowanie norm francuskiego Kodeksu handlowego w Księstwie Warszawskim, konstytucyjnym Królestwie Polskim i Rzeczypospolitej Krakowskiej w świetle aktów notarialnych

Francuski *Code de commerce* recypowany został na ziemiach polskich w 1809 r. i obowiązywał formalnie przez ponad 120 lat. Przeszczepiony został jednak z porewolucyjnej Francji do realiów feudalnych, w których nigdy wcześniej nie obowiązywał żaden kodeks handlowy, bez koniecznych prac przygotowawczych, implementacji ustawodawstwa okołokodeksowego związanego z *Code de commerce* czy oficjalnego tłumaczenia i przy znikomym zainteresowaniu nauki prawa w pierwszych dekadach obowiązywania, co w znacznym stopniu wpływało na jego stosowanie. Niniejsza publikacja, stanowiąca przyczynek do kompleksowego studium tego zagadnienia, obrazuje, w oparciu o analizę wybranych aktów notarialnych dokumentujących poszczególne czynności handlowe, jak przebiegał proces praktycznej implementacji norm francuskiego Kodeksu handlowego na ziemiach polskich.

Słowa kluczowe: *Code de commerce*, francuski Kodeks handlowy, tłumaczenie, akty notarialne, implementacja, prawo handlowe, Księstwo Warszawskie, konstytucyjne Królestwo Polskie, Rzeczypospolita Krakowska

JUSTYNA BIEDA

(ŁÓDŹ)

Rodzaje ośrodków pozbawienia wolności w Królestwie Polskim

W XIX w. w wielu europejskich kodeksach karnych, w tym także w Królestwie Polskim, kara więzienia stała się sankcją podstawową. W obliczu tych zmian w Królestwie Polskim rozpoczęła się szeroka dyskusja dotycząca reformy całego systemu organizacji więziennictwa. Pojawiają się liczne koncepcje polskich reformatorów penitencjarnych, jak choćby Juliana Ursyn Niemcewicza, Ksawerego Potockiego, Fryderyka Skarbka. W takich warunkach centralne organy administracji rządowej podjęły próbę stworzenia systemu jednostek penitencjarnych.

Artykuł opisuje sześć różnych ośrodków pozbawienia wolności funkcjonujących w Królestwie Polskim: areszty policyjne, w których przetrzymywano osoby zatrzymane przez władze policyjne lub skazane przez sądy burmistrzowskie; areszty detencyjne przy Sądach Policji Prostej, gdzie osadzano przede wszystkim przestępców zatrzymanych na mocy decyzji sądu w trakcie tzw. śledztwa pierwiastkowego, a także skazanych za defraudację czy kontrabandę; areszty cywilne dla dłużników w celu zmuszenia ich do wykonania ciężącego na nich zobowiązania; domy badań, w których przebywały osoby oczekujące na wyrok, a także więzienia karne dla osób już skazanych. Dla skazanych za najcięższe przestępstwa w roku 1834 wprowadzono tzw. roty aresztanckie.

Słowa kluczowe: historia prawa, prawo karne, prawo administracyjne, areszt, więzienie, Królestwo Polskie

PATRYCJA BEDNARSKA
(KRAKÓW)

*Poglądy księcia Adama Jerzego Czartoryskiego
na sądownictwo angielskie*

Artykuł jest próbą analizy sposobu opisu przez księcia Adama Jerzego Czartoryskiego kwestii funkcjonowania sądów i specyfiki systemu *common law* w Anglii. Tekst prezentuje stopień wiedzy i poziom fascynacji Czartoryskiego działalnością tego systemu sądowniczego, który zapewne miał być wykorzystany przez autora jako wzorzec dla sądownictwa w przyszłej, odrodzonej Polsce. Wskazuje na to szczegółowa analiza notatek księcia, który podczas pobytu w Anglii korzystał bezpośrednio ze źródeł angielskich, a także spisywał swoje doświadczenia. Przedstawiono między innymi następujące przedmioty zainteresowania księcia Czartoryskiego: typy sądownictwa w Anglii, działalność tzw. sędziów pokoju, cele sądownictwa, sposoby obradowania przysięgłych, podział administracyjny Anglii.

Słowa kluczowe: sądownictwo w Anglii, prawo angielskie, poglądy księcia Adama Jerzego Czartoryskiego

MATEUSZ MATANIAK
(KRAKÓW)

*Utworzenie Urzędu Probierczego w Krakowie
i jego działalność w latach 1843–1853*

W artykule przedstawiono okoliczności powstania Urzędu Probierczego w Wolnym Mieście Krakowie, a także przebieg jego działalności w latach 1843–1853. Podstawę źródłową stanowiły rozporządzenia Senatu Rządzącego dotyczące organizacji i kompetencji Urzędu Probierczego, a także związana z jego działalnością dokumentacja, stanowiąca część zespołu Archiwum Wolnego Miasta Krakowa. Podstawowym zadaniem Urzędu Probierczego było nadzorowanie krakowskich jubilerów i złotników, przy czym kontrola obejmowała zwłaszcza przyniesione przez nich do ostemplowania wyroby ze złota i srebra. Za swoje czynności urząd pobierał opłaty według taksy rządowej. W artykule wspomniano też o ściganiu przestępstw probierczych, co należało do władz administracyjnych: Senatu, a następnie Rady Administracyjnej i Rady Miejskiej.

Słowa kluczowe: Wolne Miasto Kraków, Urząd Probierczy, cech jubilerów i złotników, wyroby jubilerskie, próba karatowa

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK

(ŁÓDŹ)

Baza źródłowa do badań nad administracją pośredniego szczebla w Królestwie Polskim do 1866 roku

Podjęte badania nad administracją obwodową (powiatową) w Królestwie Polskim w latach 1816–1866 wymagają zestawienia odpowiednich zasobów zgromadzonych w archiwach państwowych. Dostępne są cyfrowe bazy danych i tradycyjne inwentarze. Udogodnienia spotykamy również przy badaniu źródeł drukowanych, których duża część udostępniona jest przez biblioteki cyfrowe.

Główną bazą źródłową do prowadzenia badań nad administracją pośredniego szczebla są akta obwodowe i powiatowe. 32 zespoły dokumentują w sposób wystarczający funkcjonowanie komisarzy delegowanych w obwód (1816–1842) i naczelników powiatu (1843–1866). Można rozważyć poszerzenie kwerendy o zachowane akta wojewódzkie (od 1837 r. – gubernialne) i rządowe. Ze względu na obszerność i różnorodność materiału archiwalnego warto wykonywać pracę etapami. Dopiero po przejrzaniu większej części akt będzie możliwa ich szczegółowa ocena i formułowanie wniosków.

Słowa kluczowe: administracja obwodowa, administracja powiatowa, komisarz delegowany w obwód, naczelnik powiatu

PAULINA KAMIŃSKA

(ŁÓDŹ)

Z badań nad procedurą licytacji w Królestwie Polskim do 1875 roku

W Królestwie Polskim licytacja była istotnym elementem obrotu gospodarczego, zarówno w odniesieniu do eksploatacji własności państwowej, samorządowej, prywatnej, jak i realizacji innych celów, w tym ochrony interesu wierzycieli.

Analiza zagadnienia wymaga zbadania nie tylko ustawodawstwa, ale i praktyki. Nie można formułować wniosków, wydawać ocen, przed poznaniem funkcjonowania tego ważnego narzędzia nabywania i zbywania własności. Trzeba zatem sięgnąć po materiały praktyki, których zachowało się bardzo dużo. Interesować nas będą dokumenty dotyczące przygotowywania licytacji (obwieszczenia, warunki licytacyjne), jej przeprowadzenia (protokoły licytacyjne) oraz skutków (umowy). Zbadanie akt praktyki umożliwi ustalenie przedmiotu licytacji, powodów, dla jakich ją przeprowadzano, a także czynników gospodarczych, społecznych, prawnych, które miały na nią wpływ. Bogactwo materiału normatywnego, z którym można łączyć zasobne akta praktyki licytacji, otwiera obszerne pole dla badań problemów, jakie wiązały się z wykorzystywaniem tej procedury.

Słowa kluczowe: licytacja, obwieszczenie o licytacji, warunki licytacyjne, protokół licytacyjny, Kodeks Napoleona (*Code civil des Français*, 1804), Kodeks postępowania cywilnego (*Code de procédure civile*, 1806), Kodeks handlowy (*Code de commerce*, 1807), Kodeks cywilny Królestwa Polskiego (1825)

MAŁGORZATA WEREDYŃSKA-SZPAKOWSKA
(KRAKÓW)

***Podstawy prawne nabycia obywatelstwa polskiego
po 1918 roku – ziemie byłego zaboru austriackiego***

Tematem niniejszego opracowania jest zagadnienie „pierwszego składu” obywateli odrodzonego państwa polskiego, które z uwagi na znaczną liczbę przepisów regulujących tę materię przedstawione zostało na przykładzie byłego zaboru austriackiego. Wskazano główne źródła prawa o obywatelstwie polskim odnoszące się do tego zaboru oraz szczególnie omówiono trzy zasadnicze sposoby nabywania obywatelstwa polskiego: z tytułu zamieszkania (osiedlenia) na obszarze państwa polskiego, urodzenia się na tym terytorium oraz skorzystania z prawa opcji. Przytoczono konkretne normy prawne regulujące poszczególne sposoby nabycia obywatelstwa, wskazując na istniejące między nimi zależności oraz trudności interpretacyjne. Na przykładzie norm odnoszących się do byłego zaboru austriackiego starano się pokazać, jak zawile i skomplikowane było prawo wewnętrzne i międzynarodowe regulujące skutki powstania państwa polskiego w zakresie obywatelstwa. Omówienie zasad nabywania obywatelstwa polskiego w odniesieniu do terenów byłego zaboru austriackiego poprzedzono krótkim wstępem historycznym oraz uwagami dotyczącymi nowożytnego rozumienia pojęcia obywatelstwa, by nadać opracowaniu szerszy kontekst.

Słowa kluczowe: obywatel, obywatelstwo polskie, odrodzenie państwa polskiego, nabycie obywatelstwa polskiego, były zabór austriacki

DAWID MICHALSKI
(GDAŃSK)

***Akt o Formie rządów z 1919 roku
– pierwsza konstytucja niepodległej Finlandii***

W studium podjęto się próby przedstawienia i zbadania pierwszego aktu o charakterze konstytucyjnym wydanego w niepodległej Finlandii: Aktu o Formie rządów z 1919 r. Dokument przede wszystkim jednoznacznie zdefiniował formę rządów, która wcześniej była przedmiotem licznych sporów ideologicznych (tradycje monarchistyczne *contra* idee republikańskie), co doprowadziło nawet do wybuchu wojny domowej. Osiągając kompromis, do fińskiego porządku prawnego wprowadzono urząd prezydenta z silną władzą wykonawczą i licznymi kompetencjami ustawodawczymi, wybieranego w pośrednich wyborach powszechnych. Rzeczywista pozycja ustrojowa prezydenta została zatem bardzo silnie ugruntowana. Pomimo tego, w fińskim systemie konstytucyjnym zastosowano klasyczny trójpodział władzy (legislatywa nie została unormowana w badanym akcie).

Akt o Formie rządów z 1919 r. był na ówczesnym etapie rozwoju fińskiej państwowości dokumentem niezbędnym i wyczekiwany. Nie była to ustawa doskonała, ale przepisy

w niej zawarte, dzięki kompromisowemu charakterowi, umożliwiły dalszy rozwój fińskiego państwa oparty na solidnych fundamentach ustrojowych.

Słowa kluczowe: Republika Finlandii, Carl Gustaf Mannerheim, konstytucjonalizm, konstytucja, forma rządów

SEBASTIAN KWIECIEŃ

(LUBLIN)

Zasady przyuczania do zawodu przemysłowca w świetle regulacji prawnych zawartych w prawie przemysłowym z 1927 roku

Okres międzywojenny cechował się w Polsce intensywnym rozwojem prawa pracy. Jego przepisy w pierwszej kolejności miały zapewnić ochronę pracownikom, również tym, którzy tej pomocy potrzebowali najbardziej, czyli małoletnim pobierającym naukę w celu przyuczania się do zawodu.

Rozporządzenie z 1927 r. prawo przemysłowe zawierało osobny dział stanowiący przepisy w zakresie nauki w przemyśle, gwarantujący uczniom rzetelność pracodawcy i wynagrodzenie za wykonaną pracę. Podstawą stosunku prawnego łączącego ucznia z pracodawcą była umowa, która określała wzajemne świadczenia stron. Jeżeli postanowienia umowy zostały naruszone, stronom przysługiwało prawo dochodzenia odszkodowania na zasadach określonych w Kodeksie zobowiązań. Po upływie okresu nauki, uczniowi wydawano stosowne świadectwo, które stwierdzało przebyty czas nauki i było podstawą do ubiegania się o pracę jako już pracownik wykwalifikowany. Uczniowie w okresie pobierania nauki byli objęci szczególną ochroną zarówno ze strony władzy przemysłowej, jak i zrzeseń przemysłowych, które w przypadkach określonych w ustawie przejmowały na siebie obowiązki wynikające z przepisów prawa przemysłowego.

Słowa kluczowe: prawo przemysłowe, uczniowie przemysłowi, umowa o naukę, pracodawca

AGNIESZKA MACHURA

(KRAKÓW)

Odpowiedzialność urzędnika za przestępstwa popełnione z chęci zysku w okresie międzywojennym

W okresie międzywojennym tworzono na nowo model administracji publicznej, kształtował się wzorzec urzędnika państwowego. Pochodzący z różnych zaborów urzędnicy mieli odmienne kwalifikacje i reprezentowali inne wzorce moralne i etyczne. Sprawy urzędnicze wymagały rozwiązań nie tylko w zakresie struktur administracji i kształcenia

kadr, ale także przeciwdziałania nadużyciom w związku z wykonywaną pracą. Mimo euforii z powodu odzyskania niepodległości bieda, głód, brak pracy i niepewność przyszłości nękały ówczesne społeczeństwo, co prowadziło do wzrostu przestępczości, także urzędniczej. Sytuację utrudniał również brak jednolitego ustawodawstwa, które należało jak najszybciej zunifikować. W celu przeciwdziałania przestępstwom popełnionym z chęci zysku przez urzędników oprócz przepisów dyscyplinarnych i porządkowych wprowadzono najsurowszą karę za tego typu przestępstwa: karę śmierci przez rozstrzelanie. Uchwalona doraźnie, miała ona głównie charakter odstraszący. Było to najbardziej rygorystyczne ustawodawstwo dotyczące nieuczciwości urzędników w historii Polski. Źródła historyczne opierające się na wiadomościach prasowych z tego okresu podawały, że wykonane wyroki dotyczyły w przeważającej części wojskowych. W późniejszym okresie kary złagodzono, a przestępstwa takie jak łapownictwo bierne lub czynne zostały w modelowy sposób uregulowane w Kodeksie karnym z 1932 r., na którym opiera się częściowo współczesne ustawodawstwo karne.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność urzędnika, łapownictwo, przestępstwa popełnione z chęci zysku, kara śmierci, okres międzywojenny

KAROL DĄBROWSKI
(LUBLIN)

*Działalność oświatowa
samorządu przemysłowo-handlowego w latach 1929–1939
na przykładzie Izby Przemysłowo-Handlowej w Lublinie*

Izba była instytucją samorządu gospodarczego, działającą na podstawie rozporządzenia z 15 lipca 1927 r. W przeciwieństwie do innych izb nie prowadziła samodzielnie placówek oświatowych, lecz skupiała się na wspieraniu finansowym i organizacyjnym szkół z terenu województw lubelskiego i wołyńskiego. Szczególne zainteresowanie Izby budziło Gimnazjum Męskie im. A. i J. Vetterów Zgromadzenia Kupców m. Lublina oraz Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa im. S. Syroczyńskiego. Izba opiniowała projekty ustaw oświatowych dla Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; współpracowała z kuratorium lubelskim; przyznawała dotacje dla szkół i stypendia dla uczniów; delegowała swoich przedstawicieli do rad szkolnych. Ciekawym projektem oświatowym Izby była Pracownia Psychotechniczna.

Słowa kluczowe: izby przemysłowo-handlowe, psychotechnika, szkolnictwo zawodowe, Lublin

KONRAD GRACZYK
(KATOWICE, BERLIN)

***Sprawa Romana Gawronskiego przed Sądem Specjalnym w Katowicach
jako przykład zmiany prawomocnego wyroku***

Artykuł analizuje sprawę karną zawisłą przed niemieckim Sądem Specjalnym w Katowicach w 1943 r. Jej cechą charakterystyczną jest fakt, że zapadłe orzeczenie zostało skutecznie zaskarżone przez prokuratora nadzwyczajnym środkiem prawnym – skargą z powodu nieważności. W ramach pierwszej rozprawy Roman Gawronski został skazany za pokątny handel i kradzież na karę łączną 12 lat ciężkiego więzienia. Po wniesieniu skargi przez prokuratora Sąd Specjalny w Katowicach wydał właściwy wyrok: karę śmierci. W artykule przeanalizowano rozważania prawne obu wyroków oraz argumentację prokuratora przemawiającą za uchyleniem prawomocnego wyroku. W zarysie przedstawiono także ustroj oraz postępowanie przed sądami specjalnymi.

Słowa kluczowe: sąd specjalny, proces karny, skarga z powodu nieważności, kara śmierci

NATALIA RZENNO
(KRAKÓW)

***Podstawy prawne decyzji w przedmiocie obywatelstwa polskiego.
Analiza prawnoporównawcza przepisów obowiązujących
od II Rzeczypospolitej do współczesności***

Posiadanie obywatelstwa polskiego w przeszłości ma bezpośredni wpływ na obecnie toczące się sprawy w przedmiocie potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego. Jest to niezwykle istotne z uwagi na współczesne postępowania o stwierdzenie nabycia spadku przez osoby, które nie są obywatelami polskimi, a co do ich wstępnych istniało domniemanie posiadania obywatelstwa polskiego. Stosowną decyzję w przedmiocie stwierdzenia bądź odmowy potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego wydaje wojewoda właściwy ze względu na miejsce zamieszkania lub ostatnie miejsce zamieszkania osoby, co do której składany jest wniosek. Wskazać należy, iż przedmiotowe postępowania toczą się w oparciu o szereg nieobowiązujących ustaw, m.in. ustawę z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. z 1920 r., nr 7, poz. 44), ustawę z dnia 9 kwietnia 1938 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz.U. z 1938 r., nr 25, poz. 220), ustawę z dnia 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 1951 r., nr 4, poz. 25), ustawę z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. z 2000 r., nr 28, poz. 353 z późn. zm.) i inne.

Decyzja potwierdzająca posiadanie obywatelstwa polskiego ma nie tylko wymiar, który może być ujmowany jako stricte materialny, czyli odnoszący się do uzyskania wymiernych korzyści majątkowych w postaci odzyskania spadku, ale również emocjonalny, jako powrót do ojczyzny, potwierdzenie, że dana osoba jest obywatelem w pełnym znaczeniu tego słowa.

Słowa kluczowe: obywatelstwo, obywatel polski, potwierdzenie posiadania obywatelstwa polskiego, nabywanie obywatelstwa polskiego, utrata obywatelstwa polskiego, odmowa potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego, wojewoda, obowiązek wojskowy

GRZEGORZ NANCKA
(KATOWICE)

*Z dziejów nauczania prawa rzymskiego
u początków Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*

Prawo rzymskie to jeden z najważniejszych przedmiotów w procesie kształcenia przyszłego prawnika. Nie mogło zabraknąć go również na utworzonym w 1968 r. Uniwersytecie Śląskim. Jego historia na katowickim wydziale sięga jednak czasów nieco wcześniejszych, bo do roku 1966 – kiedy to utworzona została Filia Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach. Zajęcia z prawa rzymskiego w pierwszym roku jej istnienia prowadzili prof. W. Osuchowski, dr W. Litewski oraz mgr K. Kolba. Wraz z utworzeniem Uniwersytetu Śląskiego w 1968 r. zajęcia te powierzono doc. drowi M. Staszkowowi, który przeniósł się do Katowic z Uniwersytetu Wrocławskiego. Prócz prawa rzymskiego w kręgu jego zainteresowań znajdowała się problematyka prawa wynalazczego, którym zajmował się od lat 70. XX w.

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, Uniwersytet Śląski, Wydział Prawa i Administracji UŚ, Michał Staszków, organizacja studiów prawniczych

GRZEGORZ SMYK, ANDRZEJ WRZYSZCZ
(LUBLIN)

*Katedra Historii Państwa i Prawa UMCS w Lublinie
w latach 2008–2016*

Artykuł zawiera charakterystykę badań naukowych prowadzonych w Katedrze Historii Państwa i Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w latach 2008–2016. Kierownikiem Katedry był w tym okresie prof. zw. dr hab. Wojciech Witkowski. Przedstawiono także rezultaty tych badań w postaci uzyskanych stopni naukowych oraz najważniejszych publikacji. Omówiono zajęcia dydaktyczne prowadzone przez pracowników Katedry na kilku kierunkach studiów. Wskazano najważniejsze osiągnięcia w działalności organizatorskiej na szczeblu wydziału, uczelni, a także w ogólnopolskich instytucjach należących do resortu nauki i szkolnictwa wyższego.

Słowa kluczowe: katedra, badania naukowe, dydaktyka, działalność organizatorska

TADEUSZ MACIEJEWSKI, MICHAŁ GAŁĘDEK, PIOTR KITOWSKI,
ANNA KLIMASZEWSKA, MARIA LEWANDOWICZ, MARCIN MICHALAK,
DAWID MICHALSKI, JACEK WAŁDOCH
(GDAŃSK)

*Aktualne kierunki badań w Katedrze Historii Prawa
Uniwersytetu Gdańskiego*

Artykuł przedstawia aktualne kierunki badań podejmowanych przez pracowników Katedry Historii Prawa Uniwersytetu Gdańskiego. Do najważniejszych należy zaliczyć badania nad konstytucjonalizmem europejskim, średniowiecznymi i wczesnonowożytnymi systemami prawa, historią myśli administracyjnej, kodyfikacją prawa w XVIII i XIX w. oraz historią prawa amerykańskiego. Katedrą kieruje prof. zw. dr hab. Tadeusz Maciejewski.

Słowa kluczowe: Uniwersytet Gdański, historia prawa, Gdańsk, Katedra Historii Prawa